

लोक सेवा आयोग

नेपाल लेखापरीक्षण सेवा, राजपत्राङ्कित प्रथम श्रेणी, सहसचिव वा सो सरह (अप्राविधिक) पदको
आन्तरिक प्रतियोगितात्मक लिखित परीक्षा
मिति: २०८२।१।३

समय: ३ घण्टा

पूर्णाङ्क: १००

पत्र: तृतीय
विषय: लेखा र लेखापरीक्षण
(Accounts and Auditing)

तलका प्रश्नहरूको उत्तर बेग्लाबेग्लै उत्तरपुस्तिकामा लेख्नुपर्नेछ ।

१. नेपालको संविधान एवं लेखापरीक्षण ऐन, २०७५ बमोजिम महालेखापरीक्षकले नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहको पूर्ण स्वामित्व भएको संगठित संस्थाको लेखापरीक्षण गर्ने र नेपाल सरकार वा प्रदेश सरकारको अधिकांश स्वामित्व भएको संगठित संस्थाको लेखापरीक्षक नियुक्त गर्दा महालेखापरीक्षकको परामर्श लिने व्यवस्था रहेको छ । महालेखापरीक्षकले लेखापरीक्षण ऐनको व्यवस्था बमोजिम नेपाल सरकार वा प्रदेश सरकारको पूर्ण स्वामित्व भएको संगठित संस्थाको लेखापरीक्षण गर्न कानून बमोजिम प्रमाणपत्र प्राप्त लेखापरीक्षकलाई सहायकको रूपमा नियुक्त गर्न सक्ने व्यवस्था छ । यस्तो लेखापरीक्षकले महालेखापरीक्षकको निर्देशन, नियन्त्रण र रेखदेखमा रही काम गर्नुपर्ने हुन्छ । यसैगरी अधिकांश स्वामित्व भएका संगठित संस्थाको लेखापरीक्षक नियुक्त गर्न महालेखापरीक्षकले परामर्श दिँदा त्यस्तो संस्थाको लेखापरीक्षण गर्दा अपनाउनु पर्ने सिद्धान्तको सम्बन्धमा आवश्यक निर्देशन दिन सक्ने व्यवस्था छ ।

महालेखापरीक्षकको कार्यालयबाट नियुक्त लेखापरीक्षकले गरेको लेखापरीक्षणको आधारमा नेपाल सरकार वा प्रदेश सरकारको पूर्ण स्वामित्व भएका संगठित संस्थाको लेखापरीक्षणको प्रतिवेदन कार्यालयबाट जारी गरिन्छ । यस्तो लेखापरीक्षणको अनुगमन, निर्देशन तथा नियन्त्रण कार्यालयको संस्थान लेखापरीक्षण महानिर्देशनालयबाट हुने गरेको छ । अधिकांश स्वामित्व भएका संगठित संस्थाको लेखापरीक्षणको प्रतिवेदन सम्बन्धित लेखापरीक्षकले नै जारी गरेर सम्बन्धित संस्था र महालेखापरीक्षकको कार्यालयमासमेत पेश गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । वित्तीय जवाफदेहिताको अवस्थाबारे जनतालाई जानकारी दिन आवश्यक भएकोले सबै संगठित संस्थाहरूका महत्त्वपूर्ण विषयहरू महालेखापरीक्षकको वार्षिक प्रतिवेदनमा समावेश हुने गरेको छ ।

उपर्युक्त व्यवस्था अनुरूप महालेखापरीक्षकको कार्यालयले आ.व. २०८१/८२ मा पूर्ण स्वामित्व भएका ४५ वटा संगठित संस्थाको रु. ४४ खर्ब ७ अर्बको लेखापरीक्षण सम्पन्न गरेको र अधिकांश स्वामित्व भएका ४२ वटा संगठित संस्थाको रु. १५ खर्ब ७७ अर्बको लेखापरीक्षण गर्न परामर्श दिएको छ । नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहका सरकारी कार्यालयहरूको रु. ५० खर्ब ५५ अर्बको लेखापरीक्षण गर्दा रु. ९१ अर्ब ५९ करोडको बेरजु देखिएको भएतापनि सो भन्दा बढी रकमको संगठित संस्थाको लेखापरीक्षण गर्दा कुनै पनि लगती बेरजु औल्याईएको छैन । संगठित संस्थाको बेरजुको लगत पनि राखिंदैन । उक्त लेखापरीक्षणमा संलग्न चाटर्ड एकाउन्टेन्टहरूले निजी क्षेत्रको लेखापरीक्षणमा जस्तै वित्तीय शुद्धतामा बढी ध्यान दिने र कतिपय विषयहरू व्यवस्थापनलाई जानकारी गराई हटाउने गरेकोले बेरजु कायम रहदैन । जोखिमको आधारमा मूल्याङ्कन गर्दा हाल संगठित संस्थाहरू जस्तै: नेपाल विद्युत प्राधिकरण, नेपाल नागरिक उड्डयन प्राधिकरण, नेपाल दूरसञ्चार प्राधिकरण, कृषि सामग्री कम्पनी लिमिटेड, नेपाल टेलिकम, नेपाल आयल निगम लगायतमा सरकारी निकाय सरह ठूलो रकम आम्दानी हुने तथा पूँजीगत प्रकृतिका खरिद लगायतमा खर्च हुने गरेको छ । सरकारी निकायको लेखापरीक्षणमा राजश्व आम्दानी र खरिदमा अरबौं रकम बेरजु हुने गरेको भएपनि ती संगठित संस्थाहरूमा त्यस्तो कुनै पनि लगती बेरजु कायम नहुने तर ती संस्था/निकायमा अनियमितता भएको व्यापक गुनासो आईरहेकोले लेखापरीक्षणको विश्वसनियताउपर प्रश्न उठ्ने गरेको छ । यसबाट ती संस्था/निकायको लेखापरीक्षण गुणस्तरीय भएको एवं वित्तीय उत्तरदायित्व पालना भएकोमा आश्वस्त हुने अवस्था देखिंदैन ।

यस सन्दर्भमा देहायका विषयमा आधारित भई आफ्नो धारणा राख्नुहोस् :

६+८+६+५=२५

(क) महालेखापरीक्षकको कार्यालयले सम्पादन गर्ने वर्तमान संगठित संस्थाको लेखापरीक्षण व्यवस्थाको समीक्षा गर्नुहोस् ।

(ख) संगठित संस्थाको लेखापरीक्षण प्रकृत्यामा रहेका कमीकमजोरी र सोको कारण पहिचान गर्नुहोस् ।

(ग) संगठित संस्थाको लेखापरीक्षण सम्बन्धमा देखिएका कमीकमजोरीलाई निराकरण गरी संगठित संस्थाको वित्तीय उत्तरदायित्व अभिवृद्धिका लागि सुझाबहरू प्रस्तुत गर्नुहोस् ।

(घ) सुझाबहरू कार्यान्वयनको व्यवहारिक कार्ययोजना तयार गर्नुहोस् ।

२. नेपालको संविधानले संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका सरकारी आर्थिक कारोबारको लेखापरीक्षण गर्ने क्षेत्राधिकार महालेखापरीक्षकलाई दिएको छ । आर्थिक क्रियाकलापमा जवाफदेहिता, विधिको पालना र पारदर्शीता प्रवर्द्धनको माध्यमबाट अनुशासन कायम गर्न लेखापरीक्षणले महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दछ । लेखापरीक्षणलाई विश्वसनीय र प्रभावकारी बनाउन तथा अन्तर्राष्ट्रिय मानदण्ड अनुरूप तुल्याउन महालेखापरीक्षकले गर्ने लेखापरीक्षणलाई वित्तीय (Financial), परिपालना (Compliance) तथा कार्यमूलक (Performance) लेखापरीक्षणका साथै सूचना प्रविधि प्रणालीमा आबद्ध गर्नका लागि नेपाल लेखापरीक्षण व्यवस्थापन प्रणाली (Nepal Audit Management System - NAMS) को समेत प्रयोग भएको छ । त्यस्तै लेखापरीक्षणमा सुधारका लागि वैदेशिक सहायतामा विभिन्न आयोजना सञ्चालन गरी महालेखापरीक्षकको कार्यालयको संस्थागत क्षमता विकास अन्तर्गत लेखापरीक्षकहरूलाई तालिम, उपकरण व्यवस्था, निर्देशिका, कार्यविधिहरूसमेत तयार भई कार्यान्वयनमा ल्याएको देखिन्छ । यसरी सरकारी लेखापरीक्षण तथा प्रतिवेदन व्यवस्थामा सुधारका प्रयासहरूका बाबजुद पनि लेखापरीक्षण प्रतिवेदनका विषयवस्तु एवं व्यहोरामा एकरूपता तथा तथ्यपरकतामा कमी रहेको भनी टिप्पणी हुने गरेको छ । यसका साथै वार्षिक प्रतिवेदन कार्यान्वयन अवस्था कमजोर रहेको प्रतिक हुने गरेको छ । महालेखापरीक्षकको वार्षिक प्रतिवेदन प्रस्तुत भएको समयमा प्रतिवेदनका विषयहरूले सञ्चार माध्यममा चर्चा पाउने र ध्यानाकर्षण हुने गरेको भएतापनि तत्पश्चात विषयहरू सेलाउँदै जाने अवस्थामा देखिन्छ । प्रतिवेदनउपर सरोकारवालाको चासो र अपेक्षा बढे पनि प्रतिवेदनले सो कुरालाई सम्बोधन गर्न नसकेको भन्ने गुनासोसमेत सुन्ने गरिन्छ ।

प्रस्तुत सन्दर्भमा महालेखापरीक्षकको वार्षिक प्रतिवेदनलाई पाठक तथा प्रयोगकर्ता मैत्री बनाउन देखिएका कमी कमजोरीहरू केलाउँदै प्रतिवेदन प्रणाली कार्यान्वयनयोग्य बनाउन गर्नुपर्ने सुधारका क्षेत्रहरू अन्य मुलुकका सर्वोच्च लेखापरीक्षण संस्थाको प्रतिवेदन कार्यान्वयन पक्षलाईसमेत ध्यानमा राखि उपयुक्त सुझावहरू प्रस्तुत गर्नुहोस् । सुझाव कार्यान्वयनको व्यवहारिक कार्ययोजनासमेत प्रस्तुत गर्नुहोस् ।

१०+१०+५=२५

३. सार्वजनिक निकायहरूको आर्थिक अनुशासनको मापन गर्ने र जवाफदेहिता पालना गराउने प्रमुख औजार (Tools) लेखापरीक्षणलाई मानिन्छ । लेखापरीक्षणबाट कानुनको पालना तथा सो सन्दर्भमा जिम्मेवारी र जवाफदेहिताको कसिमा आर्थिक कारोबारको परीक्षण/मूल्याङ्कन गरिने भएकोले लेखापरीक्षणमा वस्तुपरकता (Objectivity), स्वतन्त्रता (Independence), निष्ठा (Integrity), सक्षमता (Competency), व्यावसायिकता (Professionalism) जस्ता सैद्धान्तिक पक्षहरूका आधारमा परीक्षण गरिन्छ । यसको लागि आर्थिक कारोबारको नियमितता, मितव्ययिता, कार्यक्षमता, प्रभावकारिता र औचित्यको आधारमा परीक्षण गरी प्रतिवेदन दिने भएकोले लेखापरीक्षणको विश्वसनीयता, अपरीहार्य मानिन्छ । लेखापरीक्षणको विश्वसनीयता (Reliability) कायम हुनका लागि लेखापरीक्षण गर्दा र प्रतिवेदन तयार गर्दा हुन सक्ने त्रुटिहरू मुख्यतः "आर्थिक कारोबार र वित्तीय प्रतिवेदन ठीक छ तर लेखापरीक्षकले ठीक छैन भनी गलत प्रतिवेदन दिने (Type 1 Error) तथा आर्थिक कारोबार र वित्तीय प्रतिवेदन नियम सम्मत छैन तर लेखापरीक्षकले ठीक छ भनी प्रमाणित गर्ने (Type 2 Error)" रहने गरेको देखिएको छ । त्यसैले यी दुवै अवस्थामा सुधार हुन आवश्यक छ । त्यस्तै, लेखापरीक्षणबाट औल्याईएका बेरजुमा एकरूपता कायम हुन नसकेको गुनासो पनि आउने गरेको छ । जसमा एउटै प्रकृतिको खर्चमा कुनै कार्यालयमा बेरजु हुने र कुनै कार्यालयमा बेरजु नहुने अथवा एक वर्ष बेरजु नआउने र अर्को वर्ष उस्तै प्रकृतिको खर्चमा बेरजु आउने, बेरजुको प्रकृति पनि असूल गर्नुपर्ने, नियमित गर्नुपर्ने, थप व्ययभार परेको, आर्थिक दायित्व सिर्जना गरेको जस्ता फरक फरक निश्कर्ष उल्लेख गर्ने गरेका कारण पनि लेखापरीक्षणको विश्वसनीयतामा आश्वस्त हुन सकिएको देखिँदैन । यस्तो अवस्थाबाट बेरजु फस्ट्याँट तथा सम्परीक्षण सम्बन्धी कार्यमासमेत अपेक्षा अनुसार प्रभावकारिता आउन नसकेको अवस्था छ । जसबाट आर्थिक अनुशासनमा प्रत्येक वर्ष हास हुदै गएको छ । बेरजु अंक वर्षैपिच्छे बढ्दै गएको देखिन्छ । उपर्युक्त पृष्ठभूमिमा लेखापरीक्षणका व्यहोरामा एकरूपता कायम गरी विश्वसनीयता अभिवृद्धि गर्ने तथा लेखापरीक्षणका सम्भावित त्रुटि न्यूनीकरण गर्ने सम्बन्धमा विद्यमान कानूनी व्यवस्था, लेखापरीक्षण सिद्धान्त एवं मानदण्ड (Audit Principle and Standard) र लेखापरीक्षण विधि/प्रक्रियाको अवस्था र कार्यान्वयनमा देखिएका समस्याहरूको विश्लेषण गर्दै लेखापरीक्षक व्यवस्थापन, प्रमाण संकलन तथा विश्लेषण/मूल्याङ्कन, लेखापरीक्षण निश्कर्ष तथा प्रतिवेदन प्रणालीमा गर्नुपर्ने सुधारको मार्गचित्र (Roadmap) र सो मार्गचित्र कार्यान्वयन गर्न व्यवहारिक कार्ययोजना प्रस्तुत गर्नुहोस् ।

८+१२+५=२५

४. विकास व्यवस्थापनका लागि व्यवस्थित योजना, बजेट तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्न शुरू गरेको सात दशक नाघी सकेको छ । विभिन्न आवधिक योजनाहरू कार्यान्वयनमा आई हाल सोही आवधिक योजना कार्यान्वयनमा छ । यस बीचमा सुधारका लागि विभिन्न नीतिगत, कानुनी र संस्थागत प्रयासहरू पनि भएका छन् । विकास योजनाको लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीतिलाई वार्षिक बजेट मार्फत कार्यान्वयन सुनिश्चित गर्न मध्यमकालिन खर्च संरचना तर्जुमा गर्ने गरिएको छ । बजेट तर्जुमा एवं कार्यान्वयनलाई व्यवस्थित गर्न आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ तथा नियमावली, २०७७ कार्यान्वयनमा छन् । संघीयता कार्यान्वयनका लागि संघ,

खर्चका विधि र मापदण्ड तयार भएका छन्, लेखा तथा लेखापरीक्षणका नीति तथा मानहरू (Standards) लागू भएका छन्, लेखापरीक्षण सम्बन्धी ऐन, नियम तथा विधिहरूको व्यवस्था भएका छन्, सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापनको क्षमता मापनका विभिन्न विधिहरू (Public Financial Management Efficiency Measuring Tools) प्रयोग गरिएका छन्, वित्तीय जवाफदेहिताका लागि कानुनी, संस्थागत तथा नीतिगत व्यवस्था पनि गरिएको छ। तथापि हाम्रो बजेट प्रणाली, खर्चप्रणाली, लेखाप्रणाली, लेखापरीक्षण विधिले उद्देश्य अनुरूप कार्य गर्न नसकेको, सही नतिजा निकाल्न नसकेको, नागरिकको विश्वास आर्जन गर्न नसकेको, खर्चको मूल्य प्राप्त गर्न नसकिएको कारणले र समग्र रूपमा आर्थिक विकासले अपेक्षित गति लिन सकेको देखिँदैन। त्यस्तै क्षमता मापन गर्न प्रयोग गरिएका विभिन्न विधिहरू (Tools) पनि वास्तविक तहमा कार्यान्वयन हुन नसकी सतही हुन पुगेको वर्तमान पृष्ठभूमिमा:

५+७+५+८=२५

- (क) सार्वजनिक वित्तीय व्यवस्थापनका समस्याहरूको पहिचान गरी समस्याका कारणहरूको विवेचना गर्नुहोस्।
- (ख) माथि उल्लिखित समस्याहरू निराकरण गर्न सार्वजनिक वित्तीय व्यवस्थापन क्षमता मापन विधिहरू (Public Financial Management Efficiency Measuring Tools) लाई भरपर्दो, विश्वसनीय र कामकाजी बनाउन गर्नुपर्ने सुधारका लागि कार्यान्वयनयोग्य सुझाबहरू प्रस्तुत गर्नुहोस्।
- (ग) नियमनकारी निकायहरू (Oversight Agencies) को कार्यलाई अझ विश्वसनीय बनाउन गर्नुपर्ने सुधार तथा आचारसंहिताका सम्बन्धमा प्रकाश पार्नुहोस्।
- (घ) वित्तीय उत्तरदायित्व (Financial Accountability) सुनिश्चित गर्न लेखा, लेखापरीक्षण प्रक्रियामा गर्नुपर्ने सुधारहरू उल्लेख गर्नुहोस्।

««समाप्त»»»